

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra,
Banja Luka, glavni i odgovorni urednik
časopisa *Defendologija i Sociološki
diskurs***

Bosna i Hercegovina, stanje, putevi i perspektive- nesporazumi traže dijalog i rješenja

Opšte je poznato da je Bosna i Hercegovina (BiH) državna zajednica složene unutrašnje državne strukture, sa dva ravnopravna entiteta, distriktom Brčko i tri konstitutivna naroda. Ovakva unutrašnja struktura Bosne i Hercegovine rezultat je kompromisa triju naroda (Srba, Hrvata i Bošnjaka) i njihovih legitimnih interesa da putem složene državne zajednice izraze oblik svoje unutrašnje državnosti. Izgradnja društveno-političkog okvira Bosne i Hercegovine kao složene državne zajednice, prihvatljiva je za sve njene narode, pretpostavlja prihvatanje evropskog obrasca življenja, gdje svaki kolektivitet (narod, entitet) ima mogućnost da se samostalno razvija. Praksa je pokazala da samostalnost kolektiviteta, pa čak kad ima određene elemente suverenosti, ne slabi nego jača političku zajednicu u kojoj se takva samostalnost ostvaruje. Teorijski posmatrano, jedinstvo svake zajednice je jedinstvo suprotnosti. Integracija različitosti u Bosni i Hercegovini moguća je samo na osnovu dobrovoljne saradnje gdje takva saradnja nalazi svoje ishodište i oslonac na interesu. Svako rušenje dejtonskog koncepta, prevashodno ustavnih principa, teritorijalne podjele na entitete, predstavljalo bi destabilizaciju Bosne i Hercegovine, pa i čitavog regiona.

Trajan mir je moguć uz dosljedno poštovanje normi dejtonskog sporazuma (posebno njegovog ustavnog teksta). Bosna i Hercegovina će biti moderna država onda kada efikasno organizuje realne ljudske interese i kultiviše interesni kaos i iracionalno sukobljavanje interesa prevodi u harmoniju. Osnovu moderne, pravne, demokratske i civilizovane Bosne i Hercegovine treba da čine striktna pravila ponašanja i svijest građana da se ona moraju poštovati. Za to je potrebna univerzalna mudrost u organizaciji i vođenju Bosne i Hercegovine kao državne zajednice. Kako bi stabilnost Bosne i Hercegovine bila na višem nivou, potrebno je smanjiti represiju i jačati vaspitnu ulogu države. Osnovne funkcije i ciljevi Bosne i Hercegovine kao države treba da budu jačanje moći zajednice, jačanje slobode pojedinca u zajednici i smanjivanje represije i jačanje vaspitne uloge države. **Aristotel je često isticao „da je motiv zakonitosti opšta, a motiv nezakonitosti individualna korist“, isto tako kao što Platon za dobre države uzima one u kojima se vlada po zakonima, a za loše u kojima se vlada mimo zakona.** Funkcija Bosne i Hercegovine kao države treba da omogući koegzistenciju pojedinih interesa, posredstvom pravila koja treba da preduprede, smanje i ublaže sukobe. Socijalna kontrola, kontrola pojedinaca, grupa i društva u cjelini je neophodna. Bosna i Hercegovina kao moderna državna zajednica treba da osigura svojim građanima maksimalno moguću slobodu, zajamčeni minimum pravde i jednakosti, te određeni stepen opšte socijalne sigurnosti. Ona treba da minimizira prinudu, a maksimizira saglasnost, u datim društveno-istorijskim uslovima.

U tom cilju Bosna i Hercegovina treba saradivati na:

- sprečavanju i okončanju napetosti i kriza kao preduslovu za trajnu stabilnost. Ovo podrazumijeva zaključenje i primjenu međusobnih multilateralnih i bilateralnih ugovora i sprovođenje lokalnih mjera da bi se eliminisali postojeći potencijalni uzroci sukoba,

- sprovođenju zrelog, demokratskog političkog procesa, zasnovanog na slobodnim i pravednim izborima, utemeljenom na vladavini zakona i punom poštovanju ljudskih prava i elementarnih sloboda, uključujući i pravo ljudi da pripadaju nacionalnim manjinama, pravo na slobodne i nezavisne medije, zakonodavne ustanove odgovorne svojim izbornim jedinicama, nezavisno sudstvo, borbu protiv korupcije, produbljavanje i jačanje civilnog društva,
- stvaranju mirnih i dobrosusjedskih odnosa u regionu striktnim poštovanjem principa Helsinške povelje, izgradnjom povjerenja i pomirenjem. Takođe treba sarađivati i stimulisati rad foruma na regionalnim mjerama izgradnje povjerenja i mehanizmima za saradnju u oblasti bezbjednosti,
- stvaranju aktivnih tržišnih ekonomija, zasnovanih na zdravoj makro-politici, kao i tržišta otvorenih za ekspanzivnu spoljnu trgovinu i investicije privatnog sektora, efikasnih i jasnih carinskih i komercijalnih regulatornih režima, razvoju jakih kapitalnih tržišta i diverzifikovane svojine, koja podrazumijeva privatizaciju, što će proširiti krug prosperiteta za sve građane Bosne i Hercegovine,
- razvoju ekonomske saradnje u regionu, kao i saradnji između regiona i drugih dijelova svijeta i Evrope, što uključuje i slobodne trgovinske zone, promovisanju neometanih kontakata među građanima,
- borbi protiv organizovanog kriminala, korupcije i terorizma i svih nelegalnih aktivnosti, društveno štetnih i negativnih pojava,
- sprečavanju nasilnog raseljavanja stanovništva, prouzrokovanog ratom, progonom i civilnim konfliktima, kao i migracija uzrokovanih siromaštvom,

- obezbjeđenju bezbjednog i slobodnog povratka izbjeglica i raseljenih lica svojim kućama. Istovremeno, to će biti pomoć zemljama regiona time što će Bosna i Hercegovina sa njima podijeliti teret izbjeglica,
- stvaranju uslova za punu integraciju u političke, ekonomske i bezbjednosne strukture po vlastitom izboru.

Integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku Uniju nije dar, ona zahtjeva jako puno rada, kompromisa i upornosti. Ali perspektive konačnog uspjeha, sa svim beneficijama ekonomske i političke stabilnosti su vrijedne tih napora. Nije dovoljno samo željeti članstvo u Savjetu Evrope ili Evropskoj Uniji već je potrebno mnogo odlučnije voditi i predstavljati Bosnu i Hercegovinu onako kako je definisana dejtonskim mirovnim sporazumom. **Potrebna je mnogo jasnija vizija ciljeva, puteva i perspektiva, transparentniji odnos političkog vodstva, ali sve dok je Bosna i Hercegovina ostavljena van evropskih institucija, u nekoj vrsti balkanske ničije zemlje, biti će „udarana“ vanjskim snagama i uvijek će živjeti pod sjenkom podjele i ideološkog ekstremizma - stalne neizvjesnosti koja ne može biti u najboljem interesu Evrope.** Stanje čekanja na članstvo u Evropsku Uniju doprinosi odlivu najobrazovanijih kadrova i egzodusu omladine, onoga časa kada građani Bosne i Hercegovine postanu kroz simbolizam članstva i građani Evrope ubrzaće se povratak izbjeglica u novu zemlju sa identitetom i kontekstom. To će ujedno biti početak daljnjeg političkog, ekonomskog i institucionalnog uključenja Bosne i Hercegovine u evropske integracione procese. Bosna i Hercegovina je nezaobilazan faktor u geopolitičkim i geostrateškim odnosima na prostorima jugoistočne Evrope. Nedostatak političke sigurnosti u Bosni i Hercegovini je evidentan. Bosna i Hercegovina je u potrebi za brzim i efektivnim reformama i izgradnjom sistema državnih institucija, onako kako je to regulisano dejtonskim mirovnim sporazumom, sa ciljem

obezbjeđenja dugoročnog mira i stabilnosti. Dejtonski mirovni sporazum je međunarodni dokument, koji se mora dosljedno sprovesti. On pruža realan okvir za izgradnju Bosne i Hercegovine kao složene zajednice dva jednakopravna entiteta, distrikta Brčko i tri konstitutivna naroda. **Srbi, Hrvati i Bošnjaci su kroz vijekove u Bosni i Hercegovini zajedno živjeli i niko nema prava da je danas ekskluzivno svojata.** U implementaciji dejtonskog sporazuma postignuti su značajni rezultati, prije svega u jačanju mira, obnovi i stvaranju pretpostavki za normalan život. Poštovanje i zaštita ljudskih prava, jačanje demokratskih institucija vlasti, jačanje političke kulture, dijaloga, tolerancije, demokratije, izgradnja pravne države i podizanje odgovornosti u obavljanju javnih funkcija trebaju biti prioriteta u Bosni i Hercegovini. Demokratske promjene u okruženju i ekonomska tranzicija će doprinijeti daljnjem smanjenju nacionalizma i pomoći u daljnjoj primjeni civilnog dijela dejtonskog sporazuma i razvoju novih socijalnih vrijednosti. Integracioni procesi su važni za Bosnu i Hercegovinu ukoliko ne želi da ostane i da bude **zemlja siromaštva, političke irelevantnosti i daljnjeg propadanja.** Istraživanje političke kulture, dijaloga, tolerancije i demokratije uopšte, a posebno u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini nužna je potreba i izraz je novije optike u istraživanju politike. Politika i kultura u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini bile su i jesu u promjenljivom odnosu: jedno vrijeme u relativnoj harmoniji, povremeno u disharmoniji, pa i u sukobu. Kulturni život nije samo ono što se prisvaja, nego je on i ono što se daje i u čemu se aktivno učestvuje. Da bi se bolje razumio odnos između politike i kulture, treba imati na umu distinkciju između politike i vlasti. Aristotel definiše politiku kao djelatnost ljudi u slobodnoj zajednici koji se bave javnim poslovima i na taj način proizvode slobodne individue, slobodne građane i slobodnu zajednicu. Izvan politike se nalaze samo „bogovi, demoni i idioti“, gdje je idiot naziv za

onoga ko nema nikakvih interesovanja, a ni sposobnosti da se bavi javnim poslovima.

Vlast je organizacija moći pomoću koje se ostvaruju interesi i, najčešće, dominacija jednih nad drugima, iz čega proističe i jedna definicija državne vlasti kao legitimnog monopola na fizičko nasilje. U višestranačkom sistemu kakav je i u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini fokus političke analize se mijenja – umjesto formalnih političkih struktura, instrumenti političke analize se okreću studiju nazora, uvjerenja, političkih normi i standarda koji opredjeljuju način na koji ljudi djeluju unutar političkih institucija. Iskustva politike koja je nastala u šestom vijeku prije nove ere u malim gradovima antičke Grčke, kao teorija, ali i kao praksa su veoma poučna za današnje vrijeme, ali i nedovoljna za političku djelatnost 21. vijeka. Ideal koji Platon precizira u Zakonima je da država treba da bude tolika da se cijela može vidjeti sa najvećeg brijega i da svi njeni građani mogu da dođu na skupštinu. Grci nisu mogli da pretpostave da možete birati nekoga koga ne poznajete, ili da možete donijeti odluku bez demokratske rasprave. Mada su morali da trpe i tiraniju, priznavali su samo vlast dostojnu ljudi, to znači vlast na osnovu zakona i ustava. Zadatak države bio je da stvara i vaspitava dobre demokratske građane koji bi stvarali dobre zakone i dobru državu. **Politika je bila u čvrstoj vezi sa etikom.** Kasnije je politika drugačije shvatana, pojavile su se teorije koje su odvojile politiku od morala. Makijaveli je tvrdio da je politika vještina vladanja ljudima, a Hobs je za vrijeme engleske revolucije pišući Levijatan zaključio da su ljudi sebična, agresivna, amoralna bića koja teže moći, dominaciji nad drugima. Shvatio je to kao prirodno stanje u kome se ljudi nalaze, ali i da moraju izaći iz tog stanja rata svih protiv sviju. Budući da ja čovjek razumno biće, on teži sporazumu i dogovoru, građani se odriču prava da svako sam presuđuje i prepuštaju tu nadležnost institucijama države, zakonima da uređuju međuljudske odnose i ograničavaju

slobodu koja ugrožava druge. To je veoma bitno da se postigne u Bosni i Hercegovini. Cilj je da se politika ponovo spoji, i to ne samo deklarativno, sa moralom, što je neophodna potreba Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, tražeći pri tom konsenzus građana oko određenih stvari. **Nema političke zajednice, a to ne može biti ni Bosna i Hercegovina, koja može opstati na principu da je politika svaštočinstvo, da tu nema nikakvog morala, da nikakvi dogovori ne važe i da se sve zasniva na borbi za moć, vlast i dominaciju.** Ne može opstati jer se tako u međusobnom saobraćanju potpuno gubi povjerenje. Moral, odnosno uvažavanje određenih principa, je bitna pretpostavka da možemo komunicirati jedni sa drugima i sa svijetom. Usled osiromašenja Republike Srpske i Bosne i Hercegovine mi nemamo istinske pluralističke punktove koji bi mogli da se odupru režimu i brane svoju nezavisnost. Zatim, nemamo mogućnosti da izgradimo političke stranke koje bi bile kadrovski snažne, demokratski ustrojene i moralno čvrste da se suprotstave svim nezakonitostima, organizovanom kriminalu i korupciji prioritetno. Problem je u tome što mi u BiH nismo razvijeno građansko društvo. Da jesmo, ljudi bi bili ekonomski nezavisni, stabilni i imuni na bilo čije ili koje prijetnje, i situacija bi bila drugačija. Još jedan problem naše političke scene je strašno opadanje nivoa političke kulture. Politički lideri, ljudi koji treba da vode ili vode državu, stvaraju publiku koja se draži na psovke, na klevete, na uvrede. To nije beznačajno, to vaspitava mase, formira najprimitivniju političku kulturu (nekulturu) u kojoj više nije važan sadržaj, već da li je neko nekoga uvrijedio, ponizio, popljuvao. Kod nas politička kultura erodira i počinje neka vrsta svaštočinstva, smatra se da je sve dopušteno, na sceni je parohijalna i podanička politička kultura, a svi trebamo težiti participativnoj političkoj kulturi. Ne možete privući mase, pa onda uraditi nešto sasvim deseto i reći: to je bio naš makijavelizam. **Zahtjev za moralnom obnovom nije nikakva propovijed, već vrlo**

racionalan zahtjev. Oslanjanje na moralne vrijednosti, poštovanje principa, razvijanje demokratske procedure i građenje civilnog društva predstavljaju uslove napretka BiH. Istorijska vremena, pod kojima podrazumijevamo ona koja nose duh promjena, po pravilu postavljaju izvjesne „kategoričke imperitive“. Jedan od takvih imperativa danas, u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, a ako hoćete i u cijelom svijetu, **jestе dijalog.** Ovdje kod nas, u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, gdje je više vjera i nacija osuđeno da živi na istom prostoru, stvara se ili osnova za uzajamnu trpeljivost ili osnova za uzajamno istrebljenje. Ako ne možemo jedni sa drugima, mogli bismo jedni pored drugih: uzajamna trpeljivost je nužan uslov u društvu vjerske i nacionalne raznolikosti. Ali ključ svih naših nevolja je u načinu opštenja: naši ljudi ne umiju da vode razgovor, ali umiju da vode rat. Razgovor je jedini način da se izbjegne svako zlo. To je ujedno i način da se misao ne zatvori u sistem a život u tamnici: svaki zatvoren sistem teži raspadanju, bez obzira da li je riječ o ličnosti, društvu ili kulturi. **Svako raspadanje zajednice nije ništa drugo do prekid u opštenju, pustoš u ljudskim odnosima.** Kada se raspada jedna zajednica, niko ne dobija, a svi gube. Međutim, o potrebi za dijalogom, o neophodnosti dijaloga, toliko se govori sa svih pozicija, a malo se radi u praksi, tako da i sam dijalog postaje problematičan i pod znakom pitanja.

Praksa u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, te minuli rat nametnuli su pitanje, da li treba stupati u dijalog sa ljudima druge narodnosti, vjere, sa ljudima drugačijih političkih shvatanja, kulturnih vrijednosti, jednom riječi, „tuđih pogleda na svijet“. Liberalizam je postavio dva principa koji se tiču tolerancije koja je povezana sa pitanjima vjere, pogleda na svijet, identiteta i načina života: **princip neutralnosti države i princip građanske tolerancije.** Država BiH mora biti neutralna u polemici različitih konfesija, ubjeđenja, shvatanja, načina života, ukusa. Drugi princip

se odnosi na međusobno ponašanje građana – oni moraju tolerisati egzistiranje vjera, ubjeđenja, pogleda na svijet koji su suprotni njihovim vjerskim ubjeđenjima, pogledima na svijet, shvatanjima života ili ukusima. Mnogi istraživači tvrde da se građanski rat može izbjeći samo ako se vjerske razlike i suprotnosti ostave po strani – tamo gdje postoji nacionalna i vjerska raznolikost, a nema tolerancije, nije moguć ni politički mir. Vezu između kulture i tolerancije vidimo u tome što i jedna i druga unose neku vrstu reda tamo gdje ga nema. Netolerancija se najčešće javlja iz tri razloga: prvi razlog su predrasude i pristrasnost, drugi razlog je ukus i treći razlog je u pitanjima vjere i morala. Naročito treba razmišljati o pretpostavkama tolerancije i o tome kako da izbjegnemo netoleranciju, a najlakše se može izbjeći ako se oslobodimo predrasuda, ako dozvolimo pluralizam ukusa, ako o pitanjima vjere i morala raspravljamo na tolerantan način. Međukulturna dinamika užih grupa unutar Republike Srpske i Bosne i Hercegovine je takva da svaka grupa nastoji da očuva i afirmiše svoja izvorna kulturna svojstva i osobenosti. Velika opasnost po dijalog i toleranciju u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini je govor mržnje i jezičke manipulacije. Oni ponajbolje uspijevaju upravo tamo gdje ima najmanje istinske demokratije. **Kod nas u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini vidljiv je sukob elita i masa sa tendencijom zaoštavanja i prerastanja u totalitarističke ideologije, sa jasnom podjelom na one koji upravljaju i kojima pripada sve, znači elite, i na one koji su svedeni na poslušnike i podanike, na masu koja se može kontrolisati i koja je samo tu da radi, da sluša, da slijedi svoje vođe.** Ta ideja tzv. firer-demokratije, firer-principa, koji smo imali u iskustvu nacizma ili staljinizma, u iskustvu kako desnih političkih stranaka tako i lijevih komunističkih partija, koje su stvorene u okviru Treće internacionale, nadajmo se, konačno je dovedena u pitanje, bar u ovim evropskim prostorima, pa valjda i u

bosanskohercegovačkim. Nužna je potreba da se u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini krećemo od kulture govora ka kulturi razgovora, (razgovor je jedini način da se izbjegne svako zlo), tj. od kulture sudbine ka kulturi izbora. **Plemenski maskenbal, patriotski uzorak manipulacije i kultura nepotizma, korupcije i sukoba u Bosni i Hercegovini moraju ustupiti mjesto političkoj kulturi, dijalogu, toleranciji, moralnoj obnovi, odgovornosti tzv.političkih elita, te ekonomskom razvoju i prosperitetu.**